

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ ТА МІЖНАРОДНОГО
КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ****INTERNATIONAL COOPERATION OF STATES AND THE INTERNATIONAL CRIMINAL
COURT REGARDING INTERNATIONAL CRIMES**

**Бехруз Х.Н., д. ю. н., професор,
завідувач кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»**

**Мануїлова К.В. к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»**

Глобалізація та розвиток права обумовлюється активним міжнародним співробітництвом держав. Співробітництво держав та Міжнародного кримінального суду у справах розслідування та припинення міжнародних злочинів є актуальною та важливою темою у сучасному світі. Міжнародні злочини завжди супроводжуються численними порушеннями міжнародного права та прав людини, саме тому вирішення цих питань вимагає спільних зусиль багатьох країн.

Міжнародні конвенції та протоколи, що спрямовані на боротьбу з міжнародними злочинами, створюють необхідний юридичний інструментарій та механізми для проведення транскордонних розслідувань і припинення існування безпечних притулків для осіб, які підозрюються у здійсненні воєнних злочинів.

Міжнародний кримінальний суд є ключовим органом у світі, який спрямований на боротьбу з міжнародними злочинами та забезпеченням відповідальності за них. Міжнародний кримінальний суд, що створений на основі Римського статуту 1998 року, відіграє важливу роль у здійсненні правосуддя та забезпеченні глобальної стабільності та захисті прав людини. Компетенція Міжнародного кримінального суду відображається у розгляді та переслідуванні найсерйозніших злочинів, таких як геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності та агресія. Його місія полягає у тому, щоб забезпечити безпеку та справедливість у міжнародному контексті, де держави не завжди здатні або готові вжити дієвих заходів для притягнення винних осіб до відповідальності.

Успішна робота Міжнародного кримінального суду залежить від рівня співпраці, що надається державами. Оскільки у МКС відсутня власна поліція, армія чи територія, він покладається на держави-учасниці для арешту осіб, збору доказів та передачі документів на їхній території. Без цієї підтримки МКС стикається зі значними труднощами в проведенні судових процесів. Співпраця з державами є критичною для ефективності Міжнародного кримінального суду, оскільки відмінно від національних судів, міжнародні трибунали не мають примусових органів. Без допомоги держав, вони не можуть здійснювати свою діяльність, що особливо актуально, оскільки їхні рішення стосуються осіб, які перебувають під юрисдикцією суверенних держав.

До аналізу включено проблему відкритого спротиву Міжнародному кримінальному суду з боку деяких країн, зокрема Сполучених Штатів, Великої Британії та Ізраїлю. Наголошено, що важливим є регулювання співпраці держав, які не є учасниками Римського статуту, а проблема співпраці з державами-неучасницями Римського статуту має юридичне вирішення згідно з міжнародними договірними стандартами та регуляціями, а також враховує норми договірного права, що забезпечують права та обов'язки держав.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд, Римський статут, Організація Об'єднаних Націй, міжнародний захист прав людини, міжнародні злочини, співробітництво, міжнародне право.

Globalization and development of law is determined by active international cooperation of states. Cooperation between states and the International Criminal Court in the investigation and termination of international crimes is a topical and important topic in the modern world. International crimes are always accompanied by numerous violations of international law and human rights, which is why solving these issues requires the joint efforts of many countries.

International conventions and protocols aimed at combating international crimes create the necessary legal tools and mechanisms for conducting cross-border investigations and ending the existence of safe havens for persons suspected of committing war crimes.

The International Criminal Court is a key body in the world that aims to fight international crimes and ensure accountability for them. The International Criminal Court, established on the basis of the Rome Statute of 1998, plays an important role in the administration of justice and ensuring global stability and the protection of human rights. The competence of the International Criminal Court is reflected in the examination and prosecution of the most serious crimes, such as genocide, war crimes, crimes against humanity and aggression. Its mission is to ensure security and justice in an international context where states are not always able or willing to take effective measures to bring perpetrators to justice.

The successful operation of the International Criminal Court depends on the level of cooperation states provide. Since the ICC does not have its police, army, or territory, it relies on state parties to arrest individuals, collect evidence, and transfer documents on their part. Without this support, the ICC faces significant difficulties in conducting trials. Cooperation with states is critical to the effectiveness of the International Criminal Court, as unlike national courts, international tribunals do not have enforcement powers. With the assistance of conditions, they can carry out their activities, which is especially relevant since their decisions concern persons under the jurisdiction of sovereign states.

The paper includes the issue of overt resistance to the International Criminal Court by certain countries, notably the United States, the United Kingdom, and Israel. Emphasis is placed on regulating cooperation with states rather than parties to the Rome Statute. The problem of collaboration with non-party states to the Rome Statute has a legal resolution by international treaty standards and regulations while considering contractual law norms that secure the rights and obligations of states.

Key words: International Criminal Court, Rome Statute, United Nations, international protection of human rights, international crimes, cooperation, international law.

Традиційне міжнародне право вважало суверенітет держави основним принципом, і держава не може зазнавати втручання з боку інших держав або міжнародного співтовариства, навіть якщо вона не захистила свій народ. Сучасне міжнародне право розвинулося після підписання Вестфальського миру в 1648 році. З цим розвитком принцип суверенітету держави поступово замінено принципом міжнарод-

ного співтовариства, оскільки кожна держава є більш-менш залежною, особливо з точки зору економіки та політики, щоб вижити у світовому співтоваристві. У зв'язку з цим кожна держава уклала з іншими державами угоди про торгівлю, дипломатію тощо. Таким чином, кожен пов'язаний міжнародним правом або договором, міжнародним звичаєвим правом або іншими джерелами міжнародного права.

Міжнародне співробітництво держав та Міжнародного кримінального суду (МКС) в сфері міжнародних злочинів стає все більш важливою складовою сучасного світового порядку. Злочини проти людяності, воєнні злочини та геноцид не мають національних кордонів, і їх вирішення вимагає об'єднаних зусиль міжнародної спільноти. Здійснюючи свою юрисдикцію на основі Римського статуту 1998 року, Міжнародний кримінальний суд, притягує до відповідальності за наступні злочини: злочин геноциду; злочин проти людяності; воєнні злочини; злочин агресії [1].

З етапів розробки Римського статуту державна співпраця у слідчих, прокурорських і судових функціях була ключовим принципом, закладеним у нього. Частина 9 Римського статуту присвячена аспектам міжнародного співробітництва та судової допомоги, а частина 10 — виконанню вироків. Ці положення, які призводять до залежності МКС від держав-учасниць щодо співпраці, впливають із необхідності звести до мінімуму те, що держави сприймають як порушення свого суверенітету.

Механізм міжнародного співробітництва у сфері кримінального правосуддя один із найважливіших складових елементів системи організованої протидії злочинності, якій традиційно приділялася значна увага у межах міжнародного кримінального права. Хоча до останнього часу мова в основному йшла про взаємну правову допомогу у кримінальних справах у сфері двостороннього та багатостороннього міждержавного співробітництва, установа Міжнародних кримінальних трибуналів (МУТ) *ad hoc* по колишній Югославії та Руанді, а також постійно діючого Міжнародного кримінального суду призвело до формування принципово від традиційних міждержавних механізмів юридичної взаємодопомоги нових юридичних механізмів взаємодії держав із міжнародними кримінальними судами. Специфіка процедур формування та роботи міжнародних трибуналів породжує особливості у взаємодії цих трибуналів з державами під час розслідування та судового розгляду справ про злочини, які підпадають під їхню юрисдикцію. Навіть при тому, що Міжнародний трибунал *ad hoc* та Міжнародний кримінальний суд суттєво відрізняються за своїми юридичними параметрами, загальний момент, характерний для всіх трьох трибуналів, полягає в тому, що їхня діяльність була б неможливою без ефективної співпраці з державами.

При цьому важливо враховувати особливості створення трибуналів: Міжнародні трибунали *ad hoc* були утворені через резолюції Ради Безпеки ООН на підставі Глави VII Статуту ООН, у той час як Міжнародний кримінальний суд, як вже згадувалося, був створений на основі міжнародного договору, яким став Статут Суду. Це має вагомий юридичний значимість: у першому випадку всі держави були зобов'язані співпрацювати з Міжнародними трибуналами *ad hoc*, тоді як положення Статуту МКС створюють обов'язковими лише для держав, які провели національні процедури його ратифікації. Однак у будь-якому разі без співпраці з державами функціонування Міжнародних трибуналів ставало практично неможливим, оскільки ці установи не мали власних механізмів, що могли б здійснювати, наприклад, пошук, арешт підозрюваних на територіях держав і їх передачу трибуналам.

Співробітництво держав та МКС є ключовим для виконання місії суду в забезпеченні справедливості та відповідальності за вчинення міжнародних злочинів. Це співробітництво базується на взаємодії, яка забезпечує, що суд може ефективно функціонувати, а держави-члени можуть спільно працювати над забезпеченням міжнародного правопорядку.

Міжнародний кримінальний суд є незалежною судовою установою, а не частиною ООН (на відміну від Міжнародного суду). Проте має угоду про співпрацю з ООН. Держави-учасниці (які ратифікували договір про МКС) мають юридичне зобов'язання співпрацювати з МКС на всіх етапах розслідування, судового розгляду та його результатів. Це зобов'язання передбачає надання під-

тримки МКС у попередніх перевірках, розслідуваннях, переслідуванні та судових розглядах; співробітництво в арештах і передачі підозрюваних до МКС для судового розгляду; виявлення, арешт та заморожування активів підозрюваних; впровадження заходів МКС щодо захисту потерпілих і свідків; переміщення свідків, які стикаються з погрозами та залякуванням; прийом виправданих осіб, включаючи тимчасове звільнення та виконання вироків шляхом утримання засуджених у в'язницях.

Екстрадиція грає важливу роль у співробітництві держав з Міжнародним кримінальним судом для притягнення осіб до відповідальності за міжнародні злочини. Цей процес визначений Римським статутом, який є основним правовим документом, що регулює діяльність МКС. Взагалі видача осіб – одна з найдавніших форм співпраці у сфері міжнародного кримінального права [2]. Екстрадиція в рамках співробітництва з МКС є ключовою для забезпечення відповідальності осіб, які вчинили міжнародні злочини. Цей процес підтримує ефективність судового вирішення та сприяє легітимності та авторитетності МКС в контексті міжнародного правопорядку.

Екстрадиція створює основу для виконання рішень МКС та забезпечує, що особи, обвинувачені у вчиненні серйозних міжнародних злочинів, не залишаються безкарними [3].

Співпраця держав з Міжнародним кримінальним судом в питаннях арештів та переслідувань є важливою для забезпечення ефективного функціонування суду та реалізації його місії у притягненні до відповідальності осіб за серйозні порушення міжнародного права. Оскільки, суд не має власної поліції, тому відповідно покладається в основному на співробітництво з метою арешту підозрюваних, в залежності від рішення суддів у кожному конкретному випадку. Згідно з Римським статутом, держави-учасниці будуть повною мірою співпрацювати з Судом в його розслідуванні та кримінальному переслідуванні злочинів, що є під юрисдикцією Суду [1].

Проте, не дивлячись на те, що міжнародна система кримінального правосуддя, хоч і зосереджена на Міжнародному кримінальному суді, вона також залежить від ефективних внутрішніх дій, включаючи співпрацю держави з Міжнародним кримінальним судом. Міжнародний кримінальний суд базується на концепції комплементарності, яка означає, що основна відповідальність за здійснення юрисдикції щодо міжнародних злочинів покладається на національні системи. Принцип комплементарності вимагає усунення суперечностей між внутрішнім законодавством, у тому числі кримінально-процесуальним, і Статутом Міжнародного кримінального суду [4].

Успіх Міжнародного кримінального суду визначається рівнем співпраці, яку він отримає від держав. Не маючи поліції, армії чи власної території, Міжнародний кримінальний суд покладається на держави-учасниці, щоб, серед іншого, арештувати осіб і передавати їх Суду, збирати докази та вручати документи на їхній відповідній території. Без цієї допомоги Міжнародний кримінальний суд зіткнеться з великими труднощами під час провадження. Тобто, для Міжнародного кримінального суду співпраця з державами важлива щодо ефективності судового процесу. На відміну від національних судів міжнародні трибунали не мають примусових органів: без посередництва національних властей вони не в змозі збирати доказовий матеріал, отримувати свідчення, виявляти місця, де імовірно були скоєні злочини, або виконувати ордери на арешт. Без допомоги та співпраці з державами, міжнародні трибунали не в змозі здійснювати свою діяльність. Це справедливо для всіх міжнародних установ, які потребують підтримки держав для того, щоб бути в змозі діяти. Однак міжнародні трибунали найбільше потребують подібної підтримки, оскільки їхня дія прямо спрямована на індивідів, які проживають на територіях суверенних держав і перебувають під юрисдикцією останніх.

Римський статут Міжнародного кримінального суду визнає важливість співпраці держав для ефективної

роботи Міжнародного кримінального суду. Обов'язок співпрацювати з Міжнародним кримінальним судом, що покладений на держави-учасниці Римським статутом, має подвійний характер: загальне зобов'язання співпрацювати та зобов'язання вносити зміни до внутрішнього законодавства, задля того, щоб дозволити співпрацю з Судом. Правову основу щодо обов'язку держав співпрацювати з Міжнародним кримінальним судом складають статті 86 та 88 Римського статуту, де зазначено: «держави-учасниці, відповідно до положень цього Статуту, повністю співпрацюють із Судом у його розслідуванні та переслідуванні злочинів, які підпадають під юрисдикцію Суду» (ст. 86). Ця загальна вимога доповнюється подальшими статтями Римського статуту та Правилами процедури та доказування Міжнародного кримінального суду, які забезпечують регулювання конкретних аспектів співпраці в таких контекстах, як арешт і передача осіб. Стаття 88 Римського статуту зобов'язує держави приймати внутрішні закони, які дозволятимуть співпрацю з Міжнародним кримінальним судом [1].

Співробітництво держав, якого потребує Міжнародний кримінальний суд, є багатовимірним, тобто йому необхідно співпрацювати як з великими, так та невеликими державами, також як з європейськими, африканськими, азійськими та іншими державами. Є необхідність співпраці як з державами-учасницями, так і тими державами, які не є учасниками. Задля успішної роботи Міжнародного кримінального суду, є необхідність та сподівання МКС, що всі держави будуть співпрацювати, оскільки саме це є ключовим моментом, що визначає успішність Суду, також держави повинні бути готовими та здатними виконувати запити МКС про співробітництво.

Також слід наголосити, що насправді готовність держави-учасниці співпрацювати з Міжнародним кримінальним судом забарвлена глобальною, регіональною та внутрішньою політикою, дипломатичними відносинами та сторонніми міркуваннями. Однією з важливих сфер, де МКС зіткнувся з проблемою відмови від співпраці, є виконання ордерів на арешт. Завершення розслідування прокурором МКС призводить до видачі повістки (для особистої присутності на судовому засіданні) та ордеру на арешт підозрюваних. Оскільки МКС не проводить судовий розгляд обвинувачених за їх відсутності, арешт або добровільна явка обвинувачених у МКС необхідна для того, щоб розпочався суд над ними в МКС. Арешти підозрюваних значною мірою залежать від співпраці держав-членів та організацій ООН. Рада Безпеки ООН, наприклад, має широкий спектр дипломатичних інструментів для підтримки МКС і сприяння виконанню ордерів на арешт.

Відвертий спротив МКС є ще однією проблемою у співпраці. На додаток до невиконання ордерів на арешт МКС і виходу зі статуту МКС (загрозливого чи фактичного), дана проблема для державного співробітництва походить від явного спротиву МКС з боку деяких країн. Йдеться про спротив деяких могутніх країн, таких як Сполучені Штати та Велика Британія. Близький союзник Сполучених Штатів, Ізраїль, також відкрито кинув виклик розслідуванню МКС щодо ситуації в Палестині, яке розпочалося в березні 2021 року.

Проте, нагальним є питання, як саме може відбуватись та регулюватись співробітництво держав, які не є учасниками Римського статуту. Взагалі, за загальним правилом,

договори є обов'язковими тільки для держав-учасниць. Для держав, які не є учасниками договори не несуть ніяких зобов'язань, ні збитків, ні переваг (*pacta tertiis nec nocent nec prosunt*). У відповідності з загальним принципом договірності права, згідно Віденської конвенції про право міжнародних договорів для держав, які не є учасниками договору, обов'язок співпрацювати відрізняється від аналогічного обов'язку держави-учасниці.

Римський статут містить положення щодо обов'язку співпрацювати та розмежує і по-різному формулює це зобов'язання для держав-учасниць та тих, хто не є учасником. Правова норма щодо держав, які не є учасниками закріплена у ст. 88 (5) Римського статуту. Вона передбачає, що Суд може запропонувати будь-якій державі, яка не є учасницею Статуту, надати допомогу відповідно до даної Статті на основі спеціальної домовленості, угоди з такою державою або на будь-якій іншій відповідній основі. Зобов'язані співпрацювати тільки держави-учасниці, саме це відповідає нормам договірності права. Віденська Конвенція про право міжнародних договорів у статті 34 передбачає, що договір не створює ні зобов'язань, ні прав для третьої країни без наданої згоди цієї конкретної країни. В свою чергу стаття 35 чітко передбачає, що обов'язок для третьої держави виникає з положення угоди, якщо учасники даної угоди мають намір зробити це положення засобом створення зобов'язань і якщо третя країна в письмовій формі приймає на себе це зобов'язання.

Саме виходячи з цих положень Римський статут містить різні положення з приводу співробітництва для держав-учасниць та держав, що не є учасниками. Незважаючи на те, що ці держави не мають прямого юридичного обов'язку співпрацювати з МКС, підтримка їх зусиль може сприяти боротьбі з міжнародною злочинністю та забезпеченню справедливості в масштабах світової спільноти. Така співпраця може включати надання доказів, арешт підозрюваних або обвинувачених осіб для передачі їх у компетенцію Міжнародного кримінального суду, а також сприяння у збиранні інформації або проведенні слідчих дій на території цих держав.

Отже, Міжнародний кримінальний суд і співробітництво держав з ним відіграють важливу роль у здійсненні правосуддя та боротьбі з міжнародними злочинами. Міжнародний кримінальний суд розглядає найсерйозніші міжнародні злочини, і його роль на світовій арені надзвичайно важлива. Співробітництво держав у поданні доказів та затриманні підозрюваних, а також забезпечення доступу до потрібних ресурсів та інформації є невід'ємною частиною роботи суду.

Саме міжнародне співробітництво держав та Міжнародного кримінального суду дозволяє зміцнювати норми міжнародного гуманітарного права та гарантувати, що ті, хто порушують ці норми, не залишаються безкарними. Такий підхід сприяє забезпеченню світової стабільності та розвитку міжнародних відносин на основі права та справедливості.

Співробітництво держав та МКС є ключовим для виконання місії суду в забезпеченні справедливості та відповідальності за вчинення міжнародних злочинів. Це співробітництво базується на взаємодії, яка забезпечує, що суд може ефективно функціонувати, а держави-члени можуть спільно працювати над забезпеченням міжнародного порядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Римський статут міжнародного кримінального суду. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
2. Виноградова О. І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000.
3. Маланчук П. М., Молчанова А. П. Видача особи (екстрадиція) у кримінальному провадженні щодо злочинів міжнародного характеру. Правові горизонти. 2017. № 3. С. 86–91
4. Попко В. В. Принцип комплементарності у міжнародному кримінальному праві. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 82, 2019. С. 164–174 URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12310?locale-attribute=en>